

Stručni rad

RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA KOD DJECE S AUTIZMOM

mag. Sunčica Marušić Dalić, defektolog
Osnovna šola IV, Murska Sobota, Slovenija

Sažetak

Autizam se definira kao razvojni poremećaj koji značajno utječe na komunikaciju pojedinca, povezanost s drugima i razumijevanje svijeta. Kod djeteta se odražava na sva područja razvoja (senzomotoričko, govorno, kognitivno, socijalno, emocionalno). Također utječe na akademski uspjeh, postizanje neovisnosti i integraciju u društveni život. Za razvoj socijalnih vještina kod djece s poremećajima iz autističnog spektra možemo koristiti likovnu terapiju, društvene priče, video modeliranje, igre oponašanja, funkcionalne igre s raznim igračkama, igre uloga. Djeca s poremećajima iz autističnog spektra ponekad nisu u stanju u potpunosti razumjeti i obraditi verbalne upute, a budući da socijalna priča koristi verbalnu i vizualnu podršku, uvelike olakšava djetetovo razumijevanje onoga što se od njega očekuje u određenoj društvenoj situaciji i kako odgovoriti na društveno prihvatljiv način. Svrha rada jest dati pregled kako napisati socijalnu priču te primjere istih. Dosadašnja istraživanja pokazuju da ovakav pristup ima pozitivne učinke na ponašanje djece s poremećajima iz autističnog spektra. Da bi ova tehnika funkcionirala, važno je da su priče visoko individualizirane prema djetetovim potrebama i da se koriste u pravo vrijeme za svako dijete.

Ključne riječi: autizam, socijalne vještine, socijalne priče, socijalizacija

1. Uvod

Autizam je cjeloživotni razvojni poremećaj koji se javlja u različitim stupnjevima—autizam je dio spektra koji se naziva poremećaji autističnog spektra ili skraćeno PAS. Svjetska istraživanja pokazuju da 1,1% ljudi ima neki od poremećaja iz spektra autizma. Autizam se javlja tri do četiri puta češće kod dječaka nego kod djevojčica. Budući da se radi o širokom spektru razvojnih poteškoća, a ne o jednom poremećaju, svaka je dijagnoza drugačija i svaka osoba u spektru ima različite simptome i potrebe. Kroz povijest su se stvarale i razvijale različite teorije i definicije poremećaja iz spektra autizma. Oko 1850. djeca za koju se tada smatralo da imaju umjerene do teške mentalne poremećaje i odstupanja u općem razvoju počela su se promatrati kao psihička stanja kod djece. Bujas Petković, Frey Škrinjar i suradnici [4] navode da je talijanski psiholog Sancte de Sanctis 1905. godine opisao demenciju, psihozu ranog djetinjstva koja uzrokuje opće mentalno i intelektualno osiromašenje djeteta koje je prije bolesti bilo psihički zdravo. Prvi slučaj autizma predstavljen u znanstvenoj literaturi je primjer dječaka Victora, divljeg dječaka iz Aveyrona koji je pronađen u šumi u južnoj Francuskoj i doveden u civilizaciju. Slučaj je 1801. godine opisao liječnik Jean Gaspard Itard. Dječak je pronađen u dobi od 12 godina te se pretpostavlja da su ga se roditelji odrekli. U ondašnjoj medicinskoj terminologiji utvrđeno je da je riječ o "neskladnom razvoju osjetilnog aparata, koji bi uz pravilnu stimulaciju okoline mogao ponovno uspostaviti skladno funkcioniranje". Unatoč naporima dr. Itarda da Victor progovori, nije uspio, a na temelju toga možemo zaključiti da od rođenja ima autistični poremećaj [4]. Autizmom su se u povijesti bavili i psihijatar Leo Kanner, koji se 1943. opisom ovog stanja najviše približio današnjoj definiciji, psihijatar Hans Asperger, koji je opisao sindrom koji je nazvao "autistična psihopatija", Bender, koji je ovo stanje dao naziv dječja shizofrenija itd. Švicarski psihijatar Eugen Bleuler (1911.) prvi je uveo termin autizam za poremećaje iz spektra autizma. Ovaj pojam opisuje ljude koje karakterizira nekomunikativnost, povlačenje u sebe i svoj svijet te potreba za samoćom. Glavna područja u kojima osobe s autizmom imaju problema nazivaju se "trijada nedostataka". Ta područja su: poteškoće u socijalnoj komunikaciji, poteškoće u socijalnoj interakciji i problemi u području fleksibilnosti mišljenja. Riječ "spektar" koristi se jer, iako sve osobe s autizmom imaju problema u tri glavna područja, oni se samo manifestiraju drugačije kod svakog pojedinca i njihovo stanje na njih utječe na različite načine. Osim problema u tri navedena područja, problemi se javljaju u području komunikacije, ponašanja (ponašanje koje se ponavlja, ritualno ponašanje, potreba za rutinom i otpor prema promjenama), pažnje i hiperaktivnosti, učenja, hranjenja itd. Unatoč brojnim istraživanjima, još nije poznato što uzrokuje autizam. Sumnja se da određeni čimbenici mogu povećati rizik od autizma, ali ne postoji određeni uzrok koji u potpunosti objašnjava fenomen.

2. Razrada

Bitna obilježja autizma su poremećaji socijalnog funkcioniranja i odnosa prema okolini. Djeca s autizmom inzistiraju na tome da okolina oko njih ostane nepromjenjiva i stalna, ali s druge strane beskrajno ponavljaju nepromijenjeno ponašanje. Većina djece socijalne vještine stječe spontano, promatrajući svoju okolinu i prihvaćajući životne lekcije od ljudi oko sebe. Kod djece s autističnim poremećajem socijalne vještine se ne razvijaju spontano, već ih je potrebno naučiti. U ranom i predškolskom razdoblju djeca kroz igru stječu socijalne vještine. Igra je aktivnost kojom se djeca druže, istražuju, stječu nova znanja i iskustva. Mnoga djeca s poremećajima iz autističnog spektra radije bi se igrala sama, uglavnom rukama, nego s drugom djecom, jer imaju poteškoća u razumijevanju tuđih emocija i teško uspostavljaju kontakt s drugima [7]. Dijete s autizmom sigurno nije bez emocija i nije istina da ne reagira na emocije. Problem je što ne prepoznaje tuđe emocije i ne zna kako na njih odgovoriti, a rijetko će odbiti ljubav i privrženost druge osobe. Autistično dijete nije emocionalno hladno. Traži kontakt s drugim ljudima, ali često na neprikladan način koji drugi ljudi ne razumiju. Sve je više djece s poremećajima iz

autističnog spektra uključeno u vrtiće i škole. Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u vrtićke i školske programe ima nekoliko ciljeva, a jedan od njih je razvoj socijalizacije djece s teškoćama u razvoju. Najčešće se socijalizacijom naziva život u društvenoj zajednici. „Socijalizacija je proces tijekom kojeg se djeca i adolescenti upoznaju s određenom kulturom, stječu odgovarajuće stavove i vrijednosti, uče različite životne uloge i razvijaju prihvatljivo socijalno ponašanje“ [6]. Djeci s poremećajima iz autističnog spektra potrebna je podrška obitelji, odgajatelja i vršnjaka u procesu socijalizacije. Najveći problemi nastaju u kontaktu s vršnjacima. Zbog toga im je potrebna pomoć odgajatelja, učitelja, specijalnog pedagoga, psihologa. Za razvoj socijalnih vještina kod djece s poremećajima iz autističnog spektra možemo koristiti likovnu terapiju, društvene priče, video modeliranje, igre oponašanja, funkcionalne igre s raznim igračkama, igre uloga, socijalne priče i druge.

2.1. Socijalne priče

U nastavku ću predstaviti socijalne priče. Dizajnirala ih je Carol Gray 1993. godine. Budući da se djeca s poremećajima iz autističnog spektra često drže svojih rutina, socijalna priča može pomoći u uspostavljanju rutina i pravila koja će dijete koristiti u društvenim situacijama kako bi prevladalo i izbjeglo neželjeno ponašanje. Djeca s poremećajima iz autističnog spektra ponekad nisu u stanju u potpunosti razumjeti i obraditi verbalne upute, a budući da socijalna priča koristi verbalnu i vizualnu podršku, uvelike olakšava djetetovo razumijevanje onoga što se od njega očekuje u određenoj društvenoj situaciji i kako odgovoriti u društveno prihvatljiv način. Socijalne priče imaju jasno definiranu strukturu, odgovaraju na pitanja o djetetu, temi, mjestu i ponašanju. Opisuju konkretne situacije i govore o tome što se od djeteta očekuje. Dijete može samo čitati socijalnu priču ili neka mu je netko pročitati. Budući da su socijalne priče namijenjene smanjenju neželjenog ponašanja i razvoju društvenih vještina, obično se čitaju neposredno prije situacije, ali se mogu ponoviti nekoliko puta tijekom dana. Iako je rjeđi slučaj da dijete samo traži priču, ona se može postaviti tako da bude u djetetovoj blizini kako bi je ono moglo samo pročitati ako osjeti potrebu. Savjetuje se sastaviti društvenu priču uz pomoć stručnjaka. Kako bi izvukli maksimum u strukturiranju priče trebali bi sudjelovati i roditelji i djeca. Socijalne priče osmišljene su kao individualne priče. Na početku odredimo cilj priče i na koja ponašanja želimo utjecati. Potrebno je promatrati i proučavati djetetovo ponašanje i detalje situacije kako biste znali na što se usredotočiti. Priča bi trebala biti napisana jednostavnijim, djeci razumljivim jezikom. Rečenice se ne bi trebale fokusirati na ono što dijete ne smije činiti, npr. kad čekam na red za pranje ruku prije ručka, neću vrištati, nego za ponašanje koje očekujemo od djeteta: kad čekam na red za pranje ruku prije ručka, pokušat ću ostati miran. Postoji nekoliko vrsta rečenica koje se koriste pri pisanju socijalne priče (Karla Bajštingel). Najčešći su deskriptivne, direktivne, perspektivne i afirmativne. Opisne rečenice koje odgovaraju na pitanje tko, što, gdje? daju činjenične podatke i objašnjavaju situaciju. Na primjer: u školi ima mnogo učionica, u učionicama je puno učenika. Direktivne rečenice daju pretpostavljeni odgovor ponašanja pojedinca. One djetetu daju informacije kako reagirati i ponašati se u određenoj socijalnoj situaciji. Na primjer: kad dođem u školu pokušat ću pozdraviti svog učitelja. Perspektivne rečenice opisuju misli i osjećaje pojedinca za kojeg je priča napisana, ali i opisuju misli, osjećaje, mišljenja i znanja drugih sudionika, društvene situacije, npr.: i moji prijatelji iz razreda su sretni jer idu u kino. Afirmativne rečenice objašnjavaju značenje ostalih rečenica u priči, npr.: kad drugo dijete završi s ljuljanjem, ja sam na redu. Također koristimo i kooperativne i kontrolne rečenice. Kooperativne rečenice objašnjavaju što će druga osoba učiniti da pomogne djetetu, npr.: ako ja ne mogu dohvatiti igračku, učitelj će mi pomoći. Kontrolne rečenice najčešće sastavlja dijete s poremećajem iz autističnog spektra kako bi se lakše prisjetilo strategija koje će koristiti u određenoj situaciji. Nakon što je socijalna priča gotova, odrasli zajedno s djetetom čitaju priču nekoliko puta kako bi bili sigurni da dijete razumije priču. Obično se priče čitaju neposredno prije događaja koje opisuju. Tako, primjerice, svako jutro roditelj s djetetom može pročitati priču o tome što

raditi na školskom igralištu, a učiteljica s djetetom može pročitati priču i prije nego se izađe igrati. Roditelji i učitelji pomažu djetetu podsjećajući ga na ključne točke priče. Na primjer, Što nam priča govori? Kada dijete razumije društvenu situaciju ili nauči društveno ponašanje i počne ga koristiti bez sugestija odraslih, može rjeđe čitati priču i može je postupno napustiti.

Primjeri socijalnih priča:

1. Kako se igram sa drugom djecom

Socijalna priča o igranju sa djecom		
		
 <p>Važno je da sam tijekom igre s drugom djecom ljubazan.</p>	 <p>Tijekom igre upotrebljavam lijepe riječi.</p>	 <p>U igru se trudim uključiti i drugu djecu.</p>
 <p>Dijelim igračke.</p>	 <p>Ako drugo dijete koristi igračku s kojom se želim igrati, ljubazno zamolim, mogu li se uključiti u igru.</p>	 <p>Tijekom igre slušam kada netko nešto govori.</p>
 <p>U igri uvažavam prijedloge i ideje drugih.</p>	 <p>Ako se oko nečeg ne slažemo, pokušamo se dogovoriti.</p>	 <p>Ako se lijepo igram s djecom imam ću puno prijatelja s kojima ću se moći igrati.</p>

2. Čekanje na red u igri

ČEKANJE NA RED U IGRI

Marko se spušta niz tobogan. Jure čeka uzljestve. I ja bi se rado igrala s njima. Ali samo se jedno dijete može spuštati po toboganu. Kako se mogu igrati svi? Što bi napravio dobar prijatelj?

3. »Ako« rečenice

 <p>Što ćeš napraviti ako ti netko uzme igračku?</p>	 <p>Što ćeš napraviti ako ti netko ponudi hranu koju ne voliš?</p>
 <p>Što ćeš napraviti kad vidiš da se djeca tuku?</p>	 <p>Što ćeš napraviti ako se tvoj prijatelj ozlijedi?</p>

4. Dobre i loše odluke

	<p>Prijatelj se dere na tebe i govori ti ružne riječi. Što ćeš napraviti?</p>
<p>DOBRE ODLUKE Mogu se maknuti.</p>	<p>LOŠE ODLUKE Mogu se i ja početi derati na njega i vrijeđati ga.</p>

	<p>Ostao je samo jedan komad torte. Taj komad želite ti i tvoj prijatelj. Što ćeš učiniti?</p>
<p>DOBRE ODLUKE Možemo si taj komad torte podijeliti.</p>	<p>LOŠE ODLUKE Mogu prvi uzeti tanjur sa tortom i pojesti ju.</p>

3. Zaključak

Djeca sa smetnjom autističnog spektra imaju probleme u razumijevanju interakcije sa drugima (Hannah, 2018). Njihove teškoće su u razumijevanju razgovora, čitanju među redovima, nerazumijevanju osjećaja drugih ljudi, reakcije drugih ljudi, nerazumijevanju pravila u socijalnim situacijama... U radu sa tom djecom koristimo socijalne priče. Njihov cilj je poticanje socijalnih vještina kod djece sa smetnjama autističnog spektra. Djeca socijalne priče doživljavaju na različite načine, ovisno o svojim sposobnostima. Na primjer, ako se djeca muče s čitanjem, možemo snimiti priče i pustiti ih dok djeca čitaju. Ako djeca ne znaju čitati, možete napraviti video s pričom koji prikazuje scene iz priče (Storymovi). Budući da je ovo preventivni pristup, ključno je uzeti u obzir kada koristite ovu tehniku, a

ne koliko dugo je koristite. Dosadašnja istraživanja [1] [3] [5] pokazuju da ovakav pristup ima pozitivne učinke na ponašanje djece s poremećajima iz autističnog spektra. Da bi ova tehnika funkcionirala, važno je da su priče visoko individualizirane prema djetetovim potrebama i da se koriste u pravo vrijeme za svako dijete.

4. Literatura

- [1.] Acar, C., Tekin -Iftar, E., Yikmis, A (2016). Effects of Mother-Delivered Social Stories and Video Modeling in Teaching Social Skills to Children With Autism Spectrum disorders. *The Journal of Special Education*, 1-12.
- [2.] Bajštingel, K. Socijalne priče. URL: <https://martininblog.hr/socijalne-price/> (7.1.2023.)
- [3.] Brownell, D. M. (2002). Musically Adapted Social Stories to Modify Behaviors in Students with Autism: Four Case Studies. *Journal of Music therapy*, XXXIIX (2), 117-144.
- [4.] Bujas Petković, Z., Frey Škrinjar, J. i sur. (2010). Poremećaji iz autističnog spektra: značajke i edukacijsko-rehabilitacijska podrška. Zagreb: Školska knjiga.
- [5.] Kouch, H., Mirenda, P. (2003). Social Story Interventions for Young Children with Autism Spectrum Disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, Vol. 18, No. 4, 219-227
- [6.] Mikas, D. i Roudi, B. (2012). Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja. *Pediatrica Croatica*, 56 (1), 207 – 214. URL: https://more.rivrtici.hr/sites/default/files/socializacija_djece_s_teskocama_u_razvoju_u_ustanovama_predskolskog_odgoja.pdf
- [7.] Nikolić, S. (2000). *Autistično dijete: Kako razumjeti dječji autizam*. Zagreb: Prosvjeta
- [8.] Velišek-Braško, O. i Svilar, M.: Socijalne priče kao metodički pristup u inkluziji dece iz spektra autizma. *Krugovi detinjstva* 1.(7), 2019, pp 36-52. URL: http://www.vaspitacns.edu.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=396&Itemid=260